

Θέματα Αρχαιολογίας

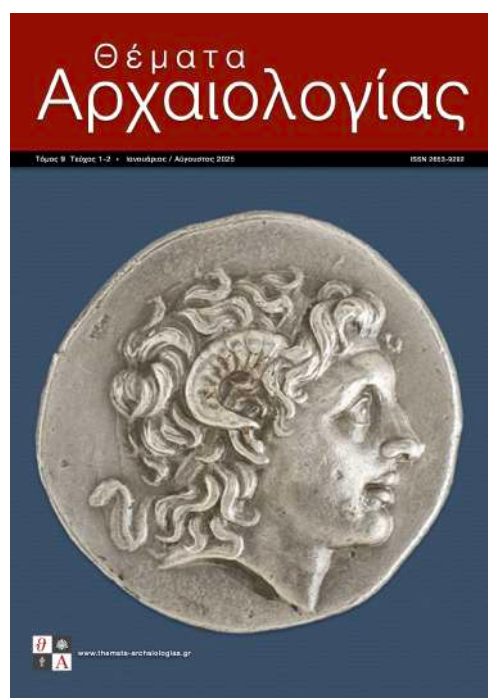
www.themata-archaiologias.gr | ISSN: 2653-9292

Νομισματικά ευρήματα στο πλαίσιο της συστηματικής αρχαιολογικής έρευνας της αρχαίας Τενέας (2013-2024)

Συγγραφέας: Κόρκα Έλενα, Ευαγγέλογλου Παρασκευή, Λαγός Κωνσταντίνος, Σύρρου Μαρία

Ηλεκτρονική διεύθυνση άρθρου (Url): <https://www.themata-archaiologias.gr/wp-content/uploads/2025/12/readings-through-medals-2025-9-1-2-106-117.pdf>

© Περιοδικό Θέματα Αρχαιολογίας, τόμος 9, τεύχος 1-2, Ιανουάριος/Αύγουστος 2025, σ. 106-117

Τα **Θέματα Αρχαιολογίας** είναι ένα, μη κερδοσκοπικό, επιστημονικό περιοδικό που έχει ως αποκλειστικό σκοπό να συμβάλει στην έγκυρη και επιστημονικώς αποδεκτή διάδοση και οικειοποίηση του τρόπου σκέψης και των κατακτήσεων της Αρχαιολογίας και της Ιστορίας της Τέχνης.

Αυτό το άρθρο χορηγείται με άδεια Creative Commons Αναφορά Δημιουργού-Μη Εμπορική Χρήση-Όχι Παράγωγα Έργα 4.0 Διεθνές

Numismatic evidence within the framework of the
systematic archaeological research of Ancient Tenea
(2013-2024)

Abstract at the end of the article

Νομισματικά ευρήματα στο πλαίσιο της συστηματικής αρχαιολογικής έρευνας της αρχαίας Τενέας (2013-2024)

Κόρκα Έλενα

Επίτιμη Γενική Διευθύντρια Αρχαιοτήτων
και Πολιτιστικής Κληρονομιάς
Υπουργείο Πολιτισμού

Ευαγγέλογλου Παρασκευή

Αρχαιολόγος στην ΕΦΑ Κορινθίας

Λαγός Κωνσταντίνος

Νομισματολόγος

Σύρρου Μαρία

Νομισματολόγος

Από το 2013 διεξάγεται η συστηματική αρχαιολογική έρευνα της αρχαίας Τενέας στο Χιλιομόδι Κορινθίας, υπό τη διεύθυνση της Δρος Έλενας Κόρκα και μιας διεπιστημονικής ομάδας συνεργατών. Μεταξύ των πολύ σημαντικών αρχαιοτήτων που ανέδειξε η αρχαιολογική σκαπάνη έως το 2024 κατατάσσονται και περί τα 3.800 νομίσματα και 30 νομισματικοί θησαυροί. Τα νομισματικά ευρήματα της Τενέας καλύπτουν το χρονολογικό εύρος από τα μέσα του 6ου αιώνα π.Χ. μέχρι και τον ύστερο 6ο αιώνα μ.Χ. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο θησαυρός αργυρών στατήρων και δραχμών της Αρχαϊκής και Κλασικής εποχής που συμπεριλαμβάνει κάποιες από τις σπανιότερες κοπές της αρχαίας Ελλάδας αλλά και ο θησαυρός του 6ου αιώνα μ.Χ. που αποτελείται από χρυσούς σόλιδους. Τα νομίσματα που εντοπίστηκαν στην Τενέα, σε συνδυασμό με τα υπόλοιπα αρχαιολογικά ευρήματα που αποκαλύφθηκαν στο πλαίσιο της έρευνας, αποτελούν τεκμήρια της ιστορικής διαδρομής της αρχαίας πόλης φωτίζοντας ταυτόχρονα πτυχές της κοινωνίας της, αλλά και της οικονομίας της που, ως επί το πλείστον, δεν έχουν καταγραφεί στις αρχαίες φιλολογικές πηγές.

Λέξεις ευρετηρίου

Τενέα
θησαυρός
στατήρας
δραχμή
σόλιδος
Αρχαϊκή εποχή
Κλασική εποχή

Η Τενέα υπήρξε μια από τις σημαντικότερες πόλεις στην ανατολική περιφέρεια της Κορίνθου, που ήκμασε αδιαλείπτως καθ' όλη τη διάρκεια της αρχαιότητας. Η πόλη αναπτύχθηκε στην κατάφυτη πεδιάδα Χιλιομοδίου–Κλένιας και η περιφέρειά της, γνωστή ως Τενεάτιδα, κάλυπτε γεωγραφικά την περιοχή από το Στεφάνι μέχρι τα Αθίγια και τον Μαψό. Υπήρξε τόπος προνομιούχου, με εύφορη γη και κυρίως με μεγάλη στρατηγική σημασία. Μέσω του αρχαίου δρόμου της Κοντοπορείας, η Τενέα αποτελούσε το βασικό πέρασμα από τις Μυκήνες και το Άργος προς την Κορινθιακή επικράτεια, και ταυτόχρονα εξασφάλιζε άμεση πρόσβαση στα δύο μεγάλα λιμάνια της Κορίνθου, στο Λέχαιο και στις Κεγχρεές, προσφέροντας διέξοδο σε Ανατολή και Δύση.

Σημαντικές πληροφορίες για την αρχαία Τενέα καταγράφονται στα έργα του Πανυσανία και του Στράβωνα. Ο Πανυσανίας επισημαίνει ότι οι Τενεάτες κατάγονταν από Τρώες αιχμαλώτους της Τενέδου, τους οποίους μετέφερε στην περιοχή ο Αγαμέμνωνας μετά την πτώση της Τροίας. Οι Τενεάτες συνέχισαν τη λατρεία του Απόλλωνα ως κύρια λατρεία στη νέα τους πόλη, διατηρώντας τις πατρογονικές τους παραδόσεις από την Τροία.¹

Ο Στράβων, νωρίτερα από τον Πανυσανία, πέραν της σχέσης με την Τένεδο, καταγράφει την ύπαρξη ναού του Απόλλωνα Τενεάτη στην Τενέα. Στην Τρωική καταγωγή των Τενεατών αποδίδει και τη σύνταξή τους με τους Ρωμαίους, όταν το 146 π.Χ. η Τενέα υπήρξε η μοναδική πόλη της Κορινθιακής επικράτειας που όχι μόνον δεν καταστράφηκε από τους κατακτητές αλλά απέκτησε και την ανεξαρτησία της. Τέλος, ο αρχαίος γεωγράφος επισημαίνει τη συμμετοχή των Τενεατών στον αποικισμό των Συρακουσών το 734/733 π.Χ, υπό τον Κορίνθιο άρχοντα Αρχία και την έκτοτε εξαιρετικά μεγάλη ευημερία που γνώρισε η πόλη, η οποία κατέστη «ανταγωνιστική» της μητρόπολης Κορίνθου.²

Η ανεξαρτησία της Τενέας από την Κόρινθο πιστοποιείται τόσο από τις αρχαίες φιλολογικές πηγές και τις επιγραφικές μαρτυρίες των ρωμαϊκών χρόνων³ όσο και από τις νομισματικές εκδόσεις της πόλης στην ύστερη Ελληνιστική και Ρωμαϊκή εποχή.⁴ Στον Στέφανο Βυζάντιο τον 6ο αι. μ.Χ. εντοπίζεται η τελευταία αναφορά στην πόλη της

Τενέας. Όπως αποδεικνύει και η ανασκαφική έρευνα των τελευταίων ετών, η πόλη εγκαταλείφθηκε στο τέλος του αιώνα πιθανότατα εξαιτίας των αβαροσλαβικών επιδρομών στην Πελοπόννησο.

Από το 2013 μέχρι και σήμερα στην περιοχή διεξάγεται ευρείας κλίμακας συστηματική αρχαιολογική έρευνα υπό τη Διεύθυνση της Δρος Έλενας Κόρκα, Επίτιμης Γενικής Διευθύντριας Αρχαιοτήτων, με φορέα υλοποίησης τη ΔΙΠΚΑ⁵ του Υπουργείου Πολιτισμού, και τη συμμετοχή διεπιστημονικής ομάδας ερευνητών όλων των συναφών ειδικοτήτων.

Η αρχαιολογική σκαπάνη έφερε στο φως τα πρώτα κατάλοιπα εκτεταμένης και πλούσιας πόλης που χρονολογούνται από τους αρχαίους έως τους ύστερους ρωμαϊκούς χρόνους. Αποκαλύφθηκε τμήμα του κεντρικού οικιστικού ιστού της αρχαίας Τενέας, με δημόσια και ιδιωτικά κτήρια, καταστήματα, εργαστήρια, οικίες, αρχαίους δρόμους, χώρους λατρείας αλλά και μεγάλης εμβέλειας τεχνικά έργα, όπως τμήμα του Αδριάνειου υδραγωγείου. Ταυτόχρονα ανασκάφηκε μεγάλο μέρος της αρχαίας νεκρόπολης με μεγαλεπίβολα ταφικά μνημεία και πλούσια κτερισμένες ταφές. Τέλος, τα ανασκαφικά δεδομένα τεκμηριώνουν για πρώτη φορά την ύπαρξη οργανωμένης κατοίκησης στην περιοχή της Τενέας ήδη από την 3η χιλιετία π.Χ., επιβεβαιώνοντας την κατοίκηση της περιοχής πριν από την πτώση της Τροίας, καθώς εντοπίστηκε και ανασκάφηκε τμήμα του προϊστορικού οικισμού της Τενέας, μεταξύ άλλων κτιστός προϊστορικός αποθέτης πλούσιος σε τελετουργικό υλικό.⁶

Τα πρώτα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν μια πλούσια και αξιόλογη δραστηριότητα της Τενέας από τους προϊστορικούς μέχρι και τους ρωμαϊκούς χρόνους και επιβεβαιώνουν πλέον τους σημαντικούς σταθμούς στην ιστορία της, γνωστούς μέχρι σήμερα μόνον από τις αρχαίες πηγές.

Μεταξύ των πολύ σημαντικών κινητών και ακίνητων ευρημάτων που έφερε στο φως η αρχαιολογική έρευνα κατατάσσονται και περί τα 3.800 νομίσματα, στα οποία συμπεριλαμβάνονται 30 περίπου θησαυροί. Πρόκειται για ικανό αριθμό νομισματικών μαρτυριών που μας παρέχουν στοιχεία για την ιστορική διαδρομή της πόλης και χαρτογραφούν το οικονομικό και, κατά συνέπεια, το βιοτικό και κοινωνικό επίπεδο των κατοίκων της στο πέρασμα των χρόνων.

1. Ο θησαυρός των 29 αργυρών κοπών της Αρχαϊκής και Κλασικής εποχής (Τενέα 2023).

Τα νομίσματα που εντοπίζονται στην Τενέα ξεκινούν χρονικά στα μέσα του 6ου αιώνα π.Χ., όταν κόβονται τα πρώτα νομίσματα από πόλεις-κράτη της ηπειρωτικής Ελλάδας, και φθάνουν μέχρι και το τέλος του 6ου αιώνα μ.Χ. Πρόκειται για τεκμήρια της συνεχούς κατοίκησης της πόλης καθόλη τη διάρκεια της αρχαιότητας, όπως προκύπτει από τη διαπίστωση ότι δεν υπάρχει κενό στη νομισματική κυκλοφορία για πάνω από μία χιλιετία.

Αρχαϊκή – Κλασική – Ελληνιστική εποχή

Νομίσματα της Αρχαϊκής και Κλασικής εποχής (6ος-4ος αιώνας π.Χ.) έχουν βρεθεί στην αρχαιολογική ανασκαφή της Τενέας κυρίως σε κτηριακές δομές αυτών των περιόδων. Όπως ελέγχθη, μεταξύ των νομισμάτων συμπεριλαμβάνονται και νομισματικοί θησαυροί. Ο θησαυρός των 29 αργυρών νομισμάτων εντοπίστηκε το 2023, μαζί με φορητό πήλινο βωμό, μικρογραφικό αγγείο και ειδώλιο ίππου με αναβάτη στο δωμάτιο κτηρίου που είναι μέρος ενός ευρύτερου συγκροτήματος το οποίο αποτελείται και από άλλα κτήρια, χώρους λατρείας και υποστηρικτικούς χώρους ενός ιερού. Ο θησαυρός περιλαμβάνει 29 αργυρές ελληνικές κοπές που χρονολογούνται από τον ύστερο 6ο αιώνα π.Χ. μέχρι και τα μέσα του 4ου αιώνα π.Χ. Η σύσταση του θησαυρού είναι η εξής: επτά στατήρες και μία δραχμή Αιγίνης, πέντε στατήρες και μία δραχμή Οπούν

τιων Λοκρών, τρεις στατήρες Ήλιδας (Ολυμπιακοί Αγώνες), δύο στατήρες και μία δραχμή Βοιωτών, ένας στατήρας και δύο ημίδραχμα Άργους, ένας στατήρας Θήβας, ένας στατήρας Στυμφάλου, ένα ημίδραχμο Φωκίδας, δύο δραχμές Σικυώνος, ένα διόβολο Κορίνθου⁷ (εικ. 1). Στον εν λόγω θησαυρό περιλαμβάνονται πολλά από τα σπανιότερα και πλέον ιστορικά νομίσματα της αρχαίας Ελλάδας και χαρακτηριστικά επισημαίνονται οι τρεις στατήρες Ήλιδος που κόπηκαν στην Ολυμπία κατά τη διάρκεια διαφορετικών Ολυμπιακών Αγώνων (εικ. 2), οι στατήρες του Στύμφαλου (εικ. 3), του Άργους και των Οπουντιών Λοκρών των αρχών του 4ου αιώνα π.Χ., καθώς και ο σπανιότατος στατήρας της Αίγινας με χερσαία αντί για θαλάσσια

2. Στατήρας Ολυμπίας (Ήλιδος) που κόπηκε στο πλαίσιο Ολυμπιακών Αγώνων στα μέσα/τέλη του 4ου αιώνα π.Χ. (Τενέα 2023).

χελώνα (εικ. 4). Ο στατήρας της Θήβας του 5ου αι. π.Χ. που βρέθηκε στο θησαυρό και απεικονίζει τον Ηρακλή να πνίγει τα δύο φίδια με τα χέρια του είναι επίσης εξαιρετικά σπάνιος (εικ. 5).

Η τελευταία χρονολογικά κοπή του θησαυρού δεν είναι μεταγενέστερη από τα μέσα του 4ου αιώνα π.Χ. και κατά συνέπεια η συγκρότηση και απόκρυψή του χρονολογείται πιθανότατα τότε. Ως υπόθεση θα μπορούσε να διατυπωθεί ο συσχετισμός του θησαυρού με τις στρατιωτικές επιχειρήσεις των Θηβαίων στην Πελοπόννησο εναντίον των Σπαρτιατών, καθώς οι κοπές του 4ου αιώνα π.Χ. προέρχονται από πόλεις που ήταν συμμαχικές των Θηβαίων. Αναδεικνύεται έτσι μια άγνωστη σχέση της Τενέας με τη Θήβα κατά την εποχή που ήταν η ηγέτιδα δύναμη στην Πελοπόννησο, πριν από τη Μάχη της Χαιρώνειας το 338 π.Χ. Σε κάθε περίπτωση, το εν λόγω εύρημα καταδεικνύει τον πλούτο και την ακμή της αρχαίας πόλης.

Στο ίδιο δωμάτιο, αλλά σε διαφορετικό σημείο από τον θησαυρό των στατήρων, βρέθηκαν και άλλα τέσσερα αργυρά νομίσματα της ύστερης Κλασικής εποχής: μία δραχμή, δύο ημιδραχμα και ένα τριημόβολο Κορίνθου του α' μισού του 4ου αιώνα π.Χ. Πρόκειται, πιθανότατα, για μικρότερο θησαυρό.⁸

Νομίσματα της Αρχαϊκής και Κλασικής εποχής εντοπίστηκαν στην Τενέα και ως κτερίσματα σε ταφές της πρώιμης Ρωμαϊκής Αυτοκρατορικής εποχής, στη νότια ζώνη του νεκροταφείου της. Σε αυτά συμπεριλαμβάνονται σπάνιες κοπές Κορίνθου, όπως ημιδραχμο του 6ου αι. π.Χ., ημιδραχμο και διόβολο του α' μισού του 5ου αιώνα π.Χ. Επίσης, ημιδραχμο Κορίνθου και δραχμή Σικυώνος του 4ου αιώνα π.Χ. Τα ευρήματα αυτά αποκάλυψαν στοιχεία για τη νομισματική κυκλοφορία στην περιοχή κατά το χρονικό διάστημα του 6ου και 4ου αιώνα π.Χ., αλλά και για τα ταφικά έθιμα στην Τενέα στη Ρωμαϊκή εποχή. Τα συγκεκριμένα νομίσματα είχαν πάψει να κυκλοφορούν εκατοντάδες χρόνια πριν εναποθετηθούν στις ταφές ως «οβολοί του Χάροντα».⁹ Καθώς στην Τενέα έχουμε συνεχή κατοίκηση σε όλη τη διάρκεια της αρχαιότητας το γεγονός αυτό αποτελεί ένδειξη ότι οι Τενεάτες των ρωμαϊκών χρόνων απέδιδαν ξεχωριστή σημασία στα κειμήλια των προγόνων τους.

Το μεγαλύτερο σε αξία νόμισμα της Κλασικής εποχής που βρέθηκε στο αρχαίο νεκροταφείο της

3. Στατήρας Στύμφαλου αρχές/μέσα 4ου αιώνα π.Χ. (Τενέα 2023).

4. Στατήρας Αίγινας με τύπο χελώνα ξηράς. Ύστερος 5ος αιώνας π.Χ. (Τενέα 2023).

5. Στατήρας Θήβας με τύπο Ηρακλής που πνίγει τα δύο φίδια. Τέλη 5ου αιώνα π.Χ. (Τενέα 2023).

Τενέας είναι ένας κορινθιακός στατήρας που χρονολογείται στο α' μισό του 5ου αι. π.Χ. - Πήγασος δεξιά/Προτομή Αθηνάς σε έγκοιλο (εικ. 6). Βρέθηκε στη διάρκεια της ανασκαφής της νότιας ζώνης του νεκροταφείου, δίπλα στο δίχωρο υπέργειο ρωμαϊκό μανσωλείο. Ο στατήρας ήταν η μεγαλύτερη νομισματική αξία που έκοψε η αρχαία Κόρινθος. Η ανακάλυψή του στην ανασκαφή της Τενέας υποδηλώνει ότι κατά την Κλασική εποχή, όταν αυτός ήταν σε κυκλοφορία, στη θέση του νε-

6. Στατήρας Κορίνθου, αρχές 5ου αιώνα π.Χ.
(Τενέα 2017).

7. Αργυρό τετράβολο Φιλίππου Γ' Αρριδαίου
(323-317 π.Χ.). Κοπή Αμφίπολης (Τενέα 2022).

κροταφείου θα πρέπει να υπήρχαν σημαντικές εγκαταστάσεις όπου κυκλοφορούσαν νομίσματα μεγάλης αξίας. Είναι πιθανόν η αρχική χρήση αυτού του νομίσματος να σχετίζεται με τη δεξαμενή τελετουργικού χαρακτήρα της Αρχαϊκής περιόδου, πάνω από την οποία αιώνες αργότερα ανεγέρθηκε το ρωμαϊκό ταφικό μνημείο.¹⁰

Μεγάλος αριθμός νομισμάτων, που έχει έρθει στο φως στο πλαίσιο της αρχαιολογικής έρευνας στην Τενέα, χρονολογείται στην Ελληνιστική εποχή, ανάμεσα στα τέλη του 4ου αιώνα και το 146 π.Χ., όταν η Κόρινθος καταστράφηκε από τους Ρωμαίους. Οι περισσότερες από τις κοπές αυτές ανήκουν σε γειτονικές πόλεις της Τενέας, όπως την Κορίνθο, τη Σικυώνα και το Άργος, αλλά και σε κοπές της Αχαιϊκής Συμπολιτείας. Επίσης, εντοπίζονται κοπές μεγάλων ελληνιστικών βασιλείων, όπως της Μακεδονίας και της Πτολεμαϊκής Αιγύπτου. Το πιο ενδιαφέρον από τα νομίσματα της Μακεδονίας στην Τενέα είναι ένα σπάνιο τετράβολο του Φιλίππου Γ' Αρριδαίου (323-317 π.Χ.), που βρέθηκε το 2024 στο επιβλητικό υπόγειο ταφικό μνημείο σε σχήμα ανισοσκελούς T σε κάτοψη, που αποτελείται από τον διάδρομο πρόσβασης και τον κυρίως ταφικό θάλαμο και πιθανότατα κατασκευάστηκε πριν το 40 π.Χ.¹¹ (εικ. 7).

Όλα τα πτολεμαϊκά νομίσματα που εντοπίστηκαν στην Τενέα είναι σπάνιοι χάλκινοι ημόβολοι του Πτολεμαίου Γ' Ευεργέτη (246-221 π.Χ.) της ίδιας έκδοσης, φέροντας στον εμπροσθότυπο πορτραίτο του βασιλιά και στον οπισθότυπο αετό του Δία πάνω σε κεραννό και επιγραφή ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ. Η χρονολόγηση της κοπής αυτής είναι περίπου 228-221 π.Χ. Η παρουσία των νομισμάτων αυτών στην Τενέα πιθανότατα σχετίζεται με την οικονομική ενίσχυση των έξι ταλά-

ντων που, σύμφωνα με τον Πλούταρχο, έστειλε ο Πτολεμαίος στον Άρατο της Σικυώνας για τις στρατιωτικές επιχειρήσεις της Αχαιϊκής Συμπολιτείας στην Πελοπόννησο τη δεκαετία του 230 π.Χ., ή λίγα χρόνια αργότερα στον αντίπαλό του, Κλεομένη Γ'. Ο Πολύβιος αναφέρει ότι ο Πτολεμαίος Γ' ενίσχυσε οικονομικά τον πόλεμο του Κλεομένη εναντίον της Αχαιϊκής Συμπολιτείας όταν αυτή συμμαχική με τους Μακεδόνες το 226 π.Χ.¹² Οι Πτολεμαίοι δεν εξήγαγαν πολύτιμο μέταλλο από την Αίγυπτο, αλλά ενίσχυναν οικονομικά τους συμμάχους τους στέλλοντας τους σημαντικές ποσότητες από χάλκινα νομίσματα μεγάλου διαμετρήματος.

Παλαιότερα, οι νομισματολόγοι θεωρούσαν ότι οι νομισματικές αυτές εκδόσεις του Πτολεμαίου Γ' κόπηκαν στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου. Όμως, τα τελευταία χρόνια εκτιμάται ως πιθανότερο ότι ο Πτολεμαίος έστειλε μέταλλο στην Κόρινθο και ότι το νομισματοκοπείο της ήταν υπεύθυνο για την κοπή των συγκεκριμένων νομισμάτων του. Δύο ημόβολοι βρέθηκαν σε διαφορετικές θέσεις της ανασκαφής εντός του οικιστικού ιστού, ενώ τέσσερις άλλοι εντοπίστηκαν μαζί ως κτέρισμα σε τάφο με διπλή ταφή στη βόρεια ζώνη του αρχαίου νεκροταφείου της Τενέας στην περιοχή «Καμαρέτα-Φανερωμένη».¹³ Ο νομισματικός θησαυρός της Τενέας είναι ο πρώτος καταγεγραμμένος στον ελληνικό χώρο, που αποτελείται αποκλειστικά από νομίσματα του Πτολεμαίου Γ' και έχει εντοπιστεί μέσα σε τάφο. Τα νομίσματα του θησαυρού είναι διαβρωμένα αλλά όχι φθαρμένα. Από αυτό τεκμαίρεται ότι δεν κυκλοφόρησαν για μεγάλο χρονικό διάστημα πριν από την απόθεσή τους, στοιχείο το οποίο χρονολογεί τον θησαυρό στα τέλη του 3ου αιώνα π.Χ., κάτι που ενισχύεται και από τα συγκεκριμένα ευρήματα του τάφου. Η επιλογή των

συγκεκριμένων νομισμάτων ως «οβολοί του Χάροντα» αντί τοπικών νομισμάτων δεν ήταν τυχαία και εκτιμούμε ότι συνδέεται άμεσα με την ταυτότητα των δύο νεκρών. Δεδομένου ότι εντός του τάφου εντοπίζονται δύο σύγχρονες ταφές και ταυτόχρονα μεταξύ τους και τα νομίσματα που βρέθηκαν ήταν τέσσερα, κρίνεται πως αντιστοιχούσαν δύο νομίσματα σε κάθε νεκρό. Αυτό πιθανότατα σχετίζεται με την αξία των νομισμάτων που είναι το ημοβόλιον. Δύο από αυτά ισούνται με έναν οβολό και έτσι στον κάθε νεκρό εναποτέθηκε ακριβώς το αντίτιμο ενός οβολου για τον Χάροντα. Επιπλέον, ένας οβολός ήταν η ημερήσια πληρωμή των μισθοφόρων του Πτολεμαίου Γ' στην Πελοπόννησο. Έτσι, οι «οβολοί του Χάροντα» μάλλον δείχνουν ότι πρόκειται για δύο στρατιώτες που μισθοδοτούνταν από τον Πτολεμαίο οι οποίοι είναι πιθανόν να πέθαναν στην Τενέα και τα νομίσματα που τους συνόδευαν να ήταν ο τελευταίος μισθός τους.

Τα ευρήματα των πολεμαϊκών ημοβολών και νομισμάτων του βασιλείου της Μακεδονίας συνδέονται με τη στρατηγική θέση της πόλης της Τενέας μεταξύ Κορίνθου και Άργους στα ελληνιστικά χρόνια, ιδιαίτερα ως κόμβος στη μετακίνηση στρατευμάτων από τον Ισθμό της Κορίνθου προς το εσωτερικό της Πελοποννήσου. Οι αρχαίες φιλολογικές πηγές καταγράφουν συχνά πολεμικές επιχειρήσεις σε περιοχές της Κορινθίας και της Αργολίδας από τις μεγάλες δυνάμεις της εποχής, όπως η Μακεδονία, η Αίγυπτος και η Αχαϊκή Συμπολιτεία. Στο ίδιο πλαίσιο ανήκει και ο λεγόμενος θησαυρός του Χιλιομοδίου που βρέθηκε το 1932 στην περιοχή του Ξερόκαμπου, εντός της περιοχής που πραγματοποιείται η αρχαιολογική έρευνα της Τενέας και κοντά στις θέσεις που σήμερα ανασκάπτονται. Αποτελείτο από 196 συνολικά αργυρά νομίσματα, σπανιότατες δραχμές και στατήρες Κορίνθου, καθώς και δραχμές και τετράδραχμα Πτολεμαίου Α' και μεταθανάτιες κοπές Μεγάλου Αλέξανδρου. Ο θησαυρός αυτός χρονολογείται το 306 π.Χ. περίπου και θεωρείται ότι ήταν η μισθοδοσία μιας στρατιωτικής δύναμης του Πτολεμαίου Α' που επιχειρούσε τότε στην Κορινθία εναντίον των Μακεδόνων.¹⁴

Τα νομίσματα της Αχαϊκής Συμπολιτείας που βρέθηκαν στην Τενέα, ίσως να συνδέονται με το γεγονός ότι τον 2ο αιώνα π.Χ., όταν η πόλη ανε-

ξαρτητοποιήθηκε από την Κόρινθο, έγινε μέλος της. Αυτό το γνωρίζουμε γιατί η Τενέα έκοψε τότε για πρώτη φορά δικό της χάλκινο νόμισμα με τύπους της Αχαϊκής Συμπολιτείας. Είναι φυσικό ότι την εποχή εκείνη, μεγάλο μέρος της τοπικής νομισματικής κυκλοφορίας θα αποτελείτο από νομίσματα της Αχαϊκής Συμπολιτείας. Το 146 π.Χ. οι Ρωμαίοι κατέστρεψαν την Κόρινθο. Ο Στράβων παραδίδει ότι πριν αυτό το γεγονός, η Τενέα είχε επαναστατήσει εναντίον της Κορίνθου και είχε αποκτήσει την ανεξαρτησία της. Η νομισματική κοπή της Τενέας ως μέλος της Αχαϊκής Συμπολιτείας -άρα ως ανεξάρτητης πολιτικής οντότητας- χρονολογείται στα μέσα του 2ου αιώνα π.Χ., ή λίγο νωρίτερα. Αυτό υποδηλώνει ότι η Τενέα μπορεί να ήταν ήδη ανεξάρτητη όταν ξεκίνησε ο Αχαϊκός Πόλεμος το 146 π.Χ.

Μία συνέπεια της καταστροφής και εγκατάλειψης της Κορίνθου ήταν ότι για τον επόμενο αιώνα σταμάτησε η εισαγωγή κορινθιακών νομισμάτων στην Τενέα. Η αρχαιολογική έρευνα στην Τενέα έφερε στο φως πολλά νομίσματα που κυκλοφορούσαν την εκατονταετία μεταξύ της άλωσης της Κορίνθου από τους Ρωμαίους και την επανίδρυσή της ως ρωμαϊκή αποικία έναν αιώνα αργότερα. Στη νομισματική κυκλοφορία της Τενέας εκείνης της περιόδου κυριαρχούσαν οι κοπές της Σικυώνος που χρονολογούνται στα μέσα του 2ου και τις αρχές του 1ου αιώνα π.Χ. Είναι σε άριστη κατάσταση, κάτι που δείχνει ότι είχαν κυκλοφορήσει με βεβαιότητα μετά το 146 και πριν το 44 π.Χ. και την ίδρυση της ρωμαϊκής αποικίας της Κορίνθου. Ο Στράβων αναφέρει ότι η Τενέα γνώρισε μεγάλη οικονομική ανάπτυξη ως αποτέλεσμα της καταστροφής της Κορίνθου. Οι νομισματικές αλλά και γενικότερα οι αρχαιολογικές ανακαλύψεις επιβεβαιώνουν την παραπάνω αναφορά, καθώς δείχνουν ότι η Τενέα, αντίθετα με την Κόρινθο, συνέχισε να κατοικείται την περίοδο αυτή και η οικονομία της να λειτουργεί κανονικά και χωρίς διακοπή.

Ρωμαϊκή και Υστερορωμαϊκή εποχή

Το 44 π.Χ. η Κόρινθος επανιδρύθηκε ως ρωμαϊκή αποικία από τον Ιούλιο Καίσαρα και ξεκίνησε και πάλι να κόβει νομίσματα. Η Τενέα δεν επηρεάστηκε αρνητικά απ' αυτή την εξέλιξη αφού τα αρχαιολογικά ευρήματα δείχνουν ότι η οικονομική

της ευμάρεια συνεχίστηκε σε όλη τη διάρκεια της ρωμαϊκής αυτοκρατορικής περιόδου. Όσον αφορά στα νομισματικά ευρήματα της Ρωμαϊκής εποχής, η αρχαιολογική έρευνα στην Τενέα αποκάλυψε σημαντικό αριθμό κοπών του νομισματοκοπείου της ρωμαϊκής Κορίνθου, καλύπτοντας χρονικά την περίοδο από την ίδρυση της αποικίας μέχρι και τη δυναστεία των Σεβήρων (αρχές 3ου αιώνα μ.Χ.) όταν και σταματούν οι εκδόσεις της Κορίνθου. Εκτός από το νομισματοκοπείο της Κορίνθου, στην Τενέα έχουν βρεθεί και πολλά νομίσματα, που χρονολογούνται στη Ρωμαϊκή εποχή, από άλλες πόλεις της Πελοποννήσου αλλά και κοπές της Ρώμης. Τα χάλκινα νομίσματα του ρωμαϊκού νομισματοκοπείου δεν κυκλοφορούσαν στην Ελλάδα πριν από τη δεκαετία του 230 μ.Χ. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι εκεί κυκλοφορούσαν μέχρι τότε οι τοπικές λεγόμενες «ελληνορωμαϊκές κοπές». Όταν άρχισε να περιορίζεται η έκδοσή τους ξεκίνησε η κυκλοφορία των χάλκινων ρωμαϊκών νομισμάτων και στις ανατολικές επαρχίες της αυτοκρατορίας. Πιθανότατα τα νομίσματα αυτά αποτελούν μια ένδειξη για επαφές της Τενέας με την Ιταλία μέσω ταξιδιωτών από τα λιμάνια της Κορίνθου (εικ. 8).

Η βασιλεία του Σεπτίμιου Σεβήρου (192-211 μ.Χ.) είναι πολύ σημαντική νομισματικά για την Τενέα. Η αρχαιολογική έρευνα έχει φέρει στο φως πολλά και σπάνια νομίσματα αυτού του αυτοκράτορα και μελών της οικογενείας του προερχόμενα από διάφορα πελοποννησιακά νομισματοκοπεία. Ανάμεσα σε αυτά είναι της Κορίνθου, Άργους, Σικυώνας, Μεθώνης, Ορχομενού Αρκαδίας και Μεγαλόπολης. Ιδιαίτερη εντύπωση προκαλούν τα ευρήματα του νομισματοκοπείου του Άργους, που συμπεριλαμβάνουν κοπές σε άριστη κατάσταση που ήταν μέχρι τώρα γνωστές κυρίως από λίγα και φθαρμένα νομίσματα. Από τον ύστερο 2ο αιώνα μ.Χ. βρίσκουμε όλο και περισσότερα νομίσματα του αργεΐτικου νομισματοκοπείου στην Τενέα. Το αποκορύφωμα έρχεται στη διάρκεια της βασιλείας του Σεπτιμίου Σεβήρου οπότε έχουμε πολλά νομίσματα της αξίας του ασσαρίου στην Τενέα. Τα στοιχεία αυτά δείχνουν ότι την εποχή αυτή η Τενέα διατηρούσε στενή σχέση με το Άργος.

Παράλληλα, στα χρόνια της βασιλείας του Σεπτιμίου Σεβήρου, η Τενέα είχε ιδιαίτερη εύνοια από την ρωμαϊκή εξουσία αφού έκοψε ακόμη και δικά της νομίσματα με τα πορτραίτα του αυτο-

8. Χάλκινο νόμισμα με προτομή του Καρακάλλα στον εμπροσθότυπο που κόπηκε στην Τενέα την εποχή της βασιλείας του πατέρα του, Σεπτιμίου Σεβήρου (193-211 μ.Χ.). Στον οπισθότυπο, η επιβλητική τρίτοξη πύλη που φαίνεται ότι είχε ανεγερθεί στην πόλη προς τιμή του Σεπτιμίου Σεβήρου και των γιων του Καρακάλλα και Γέτα.

κράτορα, της γυναίκας του, Ιουλίας Δόμνας, και του γιού τους, Καρακάλλα.¹⁵ Τα νομίσματα αυτά φέρουν ως οπισθότυπο όρθια μορφή Διονύσου ή Αρτέμιδος ή ένα μεγαλοπρεπές δημόσιο κτήριο, μία πύλη με τρία τόξα και αγάλματα του Σεπτιμίου Σεβήρου και των δύο γιων του, Καρακάλλα και Γέτα. Σύμφωνα με νομισματολόγους, πολλές πελοποννησιακές κοπές επί Σεπτιμίου Σεβήρου -ανάμεσά τους και της Τενέας- προορίζονταν για τη μισθοδοσία ντόπιων στρατιωτών στις δυνάμεις του Σεβήρου που το 197 μ.Χ. πολεμούσε στην Ανατολή τους Πάρθους.¹⁶ Δεν αποκλείεται λοιπόν η μνημειώδης πύλη που εμφανίζεται στην κοπή της Τενέας να ανεγέρθηκε στην πόλη προς τιμή της νίκης του Σεπτιμίου Σεβήρου στον πόλεμο αυτό, στον οποίο ίσως συμμετείχαν Τενεάτες (εικ. 9).

Από τη βασιλεία του Γορδιανού Γ' (238-244 μ.Χ.) και μετά, στην ανασκαφή της Τενέας εντοπίζονται κοπές του νομισματοκοπείου της Ρώμης των περισσότερων αυτοκρατόρων μέχρι τον ύστερο 3ο αιώνα μ.Χ. Ένα σημαντικό νομισματικό εύρημα της περιόδου είναι τα 18 ασημοχάλκινα νομίσματα της αξίας του αντωνιανού (διπλό δηνάριο) κοπών του αυτοκράτορα Γαλλιηνού (260-268 μ.Χ.) και της γυναίκας του Σαλονίνας. Τα περισσότερα νομίσματα ανήκουν στα τελευταία χρόνια της βασιλείας του Γαλλιηνού. Θησαυροί σαν αυτόν της Τενέας έχουν σχετιστεί από μελετητές με την εισβολή των Ερούλων στη νότια Ελλάδα το 267 μ.Χ.¹⁷ (εικ. 10).

9. Νομίσματα του ρωμαϊκού νομισματοκοπείου του 3ου αιώνα μ.Χ.
(Γορδιανός Γ', Φιλίππου Β', Γαλλιανός, Αυρηλιανός, Διοκλητιανός) (Τενέα 2020).

Στην ανασκαφή της αρχαίας Τενέας έχουν αποκαλυφθεί αρκετά νομίσματα μοναρχών της Τετραρχίας, από τα τέλη του 3ου μέχρι και τις αρχές του 4ου αιώνα μ.Χ. Ακόμη περισσότερα είναι τα νομίσματα του Κωνσταντίνου Α' και των γιών του (α' μισό του 4ου αιώνα) από διαφορετικές θέσεις που ανασκάφηκαν ή ερευνήθηκαν επιφανειακά στην Τενέα. Τα νομίσματα της δυναστείας του Θεοδοσίου Α' (τέλη 4ου-αρχές 5ου αιώνα) κυριαρχούν στην ανασκαφή της Τενέας. Η αρχαιολογική σκαπάνη έχει αποκαλύψει περισσότερους από 20 θησαυρούς από την Υστερορωμαϊκή περίοδο. Τα νομίσματα συνήθως είναι κολλημένα το ένα πάνω στο άλλο σαν μασούρια. Μάλλον ήταν μέσα σε βάλαντια και βρέθηκαν σε αυτή την κατάσταση αφού το οργανικό υλικό μέσα στο οποίο ήταν τα νομίσματα είχε αποσυντεθεί.

Η νομισματική μεταρρύθμιση του Αναστασίου του 498 μ.Χ. διαχωρίζει τα πρώιμα βυζαντινά από

τα ρωμαϊκά νομίσματα. Στην αρχαιολογική έρευνα της Τενέας έχουν βρεθεί πολλά νομίσματα των αυτοκρατόρων Αναστασίου/Ιουστίνου Α'/Ιουστινιανού/Ιουστίνου Β' (491-578 μ.Χ.). Τα τελευταία χρονολογικά νομίσματα είναι κοπές του τελευταίου έτους του Ιουστίνου Β', δηλαδή 577/8 μ.Χ. σε άριστη κατάσταση. Ελάχιστα νομίσματα έχουν βρεθεί στην Τενέα που χρονολογούνται μετά το 578 μ.Χ., τόσο στην ανασκαφή όσο και στις εκτεταμένες επιφανειακές έρευνες στην ευρύτερη περιοχή. Τα νομισματικά ευρήματα βοηθούν να χρονολογηθεί με κάποια ακρίβεια πότε σταματά η ζωή στην πόλη της Τενέας. Είναι ξεκάθαρο ότι στα τέλη του 6ου αιώνα μ.Χ. οι κάτοικοι εγκατέλειψαν την πόλη.

Σύμφωνα με βυζαντινές φιλολογικές πηγές, γύρω στο 580 μ.Χ. ξεκινούν μεγάλες επιδρομές Αβάρων και Σλάβων στην Πελοπόννησο. Η Τενέα όπως και άλλες πόλεις της περιοχής εγκαταλείφθηκε ως συνέπεια αυτών των επιδρομών. Είναι στα

10. Τα νομίσματα του θησαυρού των 16 αντωνινιανών του Γαλληνού και τις Σαλονίνας (Τενέα 2021).

τελευταία χρόνια κατοίκησης της πόλης που η αρχαιολογική σκαπάνη έφερε στο φως ένα από τα σημαντικότερα νομισματικά ευρήματα. Σε ένα κτήριο, πιθανότατα διοικητικό, δίπλα στα λουτρά και στα καταστήματα της αρχαίας πόλης, το 2020 βρέθηκε θησαυρός χρυσών νομισμάτων που αποτελείται από 29 σόλιδους, ένα τρεμίσιον (1/3 σόλιδου), και ένα μεγάλο χρυσό δακτυλίδι. Τα νομίσματα είναι: 1 σόλιδος Μαρκιανού (450-457 μ.Χ.), 2 σόλιδες Ιουστίνου Α' (518-527 μ.Χ.), και 26 σόλιδες και ένα τρεμίσιον του Ιουστινιανού Α' (527-565 μ.Χ.)¹⁸ (εικ. 11).

Ο θησαυρός συμπεριλαμβάνει κοπές Κωνσταντινούπολης και σπανιότατες κοπές σόλιδων Ιουστινιανού της Θεσσαλονίκης. Οι σόλιδες του Ιουστινιανού στον θησαυρό της Τενέας είναι σε άριστη κατάσταση και μάλιστα, κάποιοι, που χρονολογούνται μετά το 550 μ.Χ., είναι ακυκλοφόρητοι,

και διατηρούν στην επιφάνειά τους ακόμη τη λάμψη του νεόκοπου χρυσού νομίσματος. Στο εύρημα συμπεριλαμβάνεται και κοπή που χρονολογείται στο τελευταίο έτος της βασιλείας του Ιουστινιανού, δηλαδή το 565 μ.Χ. Επομένως ο θησαυρός συστάθηκε στο τέλος της βασιλείας αυτού του αυτοκράτορα και πριν κυκλοφορήσουν ευρέως τα νομίσματα του διαδόχου του, Ιουστίνου Β'. Επίσης, η σύσταση και κατάσταση των νομισμάτων καταδεικνύουν ότι δεν ήταν αποταμευτικός, αλλά δημιουργήθηκε σε μία συγκεκριμένη περίοδο, αμέσως μετά το 565 μ.Χ. Ο χρυσός θησαυρός της Τενέας βρέθηκε σε κτήριο στο οποίο τα τελευταία χάλκινα νομίσματα που εντοπίστηκαν χρονολογούνται στο 577/8 μ.Χ. Συνεπώς, ο συγκεκριμένος θησαυρός διατηρούνταν για μία δεκαετία στο κτήριο αυτό δίχως να ξοδευτεί. Η ανασκαφή στη συγκεκριμένη περίπτωση αποδεικνύει μέσω του ευρήματος αυτού

11. Ο θησαυρός των 30 χρυσών νομισμάτων (29 σόλιδοι και ένα τρεμίσιον) που εντοπίστηκε μαζί με ένα χρυσό δαχτυλίδι (Τενέα 2020).

την οικονομική ευμάρεια της πόλης στα τέλη του βου αιώνα μ.Χ. Ο κάτοχος του θησαυρού τον εγκατέλειψε -πιθανότατα για να σώσει τη ζωή του από κάποιο κίνδυνο- και δεν γύρισε ποτέ για να τον πάρει, όπως άλλωστε και το θησαυρό των 2.200 χάλκινων νομισμάτων που εντοπίστηκαν σε διπλό δωμάτιο του ίδιου κτηρίου. Τα νομίσματα αυτά είναι χάλκινα και χρονολογούνται κυρίως στον 5ο και 6ο αιώνα μ.Χ. Ως εκ τούτου είναι πιθανόν η εγκατάλειψη των θησαυρών να συνδέεται με τις αβαροσλαβικές επιδρομές (εικ. 12).

12. Ένας από τους σπάνιους σόλιδους εποχής Ιουστινιανού του νομισματοκοπέιου της Θεσσαλονίκης, που βρέθηκαν στον χρυσό θησαυρό της Τενέας (Τενέα 2020).

Σημειώσεις

1. Πανσανίας, 2.5.4.
2. Στράβων, 8.6.22.
3. Κορδώσης 1997, 515, για τα στοιχεία που δείχνουν ότι η Τενέα ήταν ανεξάρτητη από τα μέσα του 2ου αιώνα π.Χ. Σύμφωνα με τον Wiseman 1979, 446: «Citizens of all the towns of the Korinthia evidently considered themselves, throughout most of antiquity citizens of Corinth; there are few epigraphical instances of demotics and only Tenea offers evidence of independence (spiritually or politically) from Corinth at any time». Ήδη από τον 1ο αι. π.Χ. σε επιγραφές διαφόρων πόλεων, συμπεριλαμβανομένης και της Κορίνθου, πολίτες της Τενέας καταγράφονται ως «Τενεάτες» και όχι Κορίνθιοι. Η πιο σημαντική επιγραφική μαρτυρία για την ανεξάρτητη κρατική οντότητα της Τενέας προέρχεται από την ίδια την Κόρινθο, την παλαιά μητρόπολή της. Σε επιγραφή που χρονολογείται μεταξύ 150-175 μ.Χ. καταγράφεται ως νικητής στο παγκράτιο σε αθλητικούς αγώνες παιδιών ο Τενεάτης Θανμαστός γιος του Επικτήτου. Η αναφορά αυτή δείχνει ότι τον 2ο αιώνα μ.Χ. οι Κορίνθιοι δεν είχαν αντίληψη να αναγνωρίζουν επίσημα ότι η Τενέα ήταν ανεξάρτητη και όχι υπό την εξουσία τους.
4. Η παλαιότερη είναι ένα χάλκινο νόμισμα αξίας του τετραχάλκου που η Τενέα έκοψε ως μέλος της Αχαικής Συμμαχίας. Φέρει τους τύπους αυτής της χάλκινης σειράς που εκδόθηκε από διάφορα νομισματοκοπεία της συμπολιτείας. Χρονολογείται στα μέσα του 2ου αιώνα π.Χ. και επιβεβαιώνει τις αναφορές των φιλολογικών πηγών ότι η Τενέα είχε κερδίσει την ανεξαρτησία της πριν από το 146 π.Χ. και την καταστροφή της Κορίνθου, βλ. Wapen 2007, 94.
5. Διεύθυνση Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων του Υπουργείου Πολιτισμού.
6. Στοιχεία για τα αποτελέσματα της αρχαιολογικής έρευνας του Προγράμματος «Αρχαία Τενέα» έχουν αντληθεί από: Korka και Evaggelogliou 2019, Κόρκα κ.ά. 2019, και από τα αρχαιολογικά δελτία που δημοσίευσε το ΥΠΠΟ: «Αποτελέσματα Συστηματικής Αρχαιολογικής Έρευνας, Τενέας», ετών 2020, 2021, 2022, 2023, 2024.
7. Αποτελέσματα Συστηματικής Αρχαιολογικής Έρευνας, Τενέας, ΥΠΠΟ 2023.
8. Αποτελέσματα Συστηματικής Αρχαιολογικής Έρευνας, Τενέας, ΥΠΠΟ 2023.
9. Korka & Lagos 2019, 56.
10. Όπ., 55.
11. Αποτελέσματα Συστηματικής Αρχαιολογικής Έρευνας, Τενέας, ΥΠΠΟ 2024.
12. Πλούταρχος, *Αρατος* 41΄ Πολύβιος, 2.51.
13. Korka & Lagos 2019, 51-54.
14. Ravel 1936, 98-108.
15. Οι κοπές της Τενέας στα χρόνια της βασιλείας του Σεπτίμιου Σεβήρου παρουσιάζονται αναλυτικά στο Korka & Lagos 2018.
16. Crawford 1975, 560-593, 572.
17. Για τον θησαυρό των αντωνινιανών, βλ. Korka, Lagos & Syrou, 2022, 343-347.
18. Ο σημαντικός αυτός θησαυρός δημοσιεύτηκε έναν χρόνο μετά την εύρεσή του, βλ. Korka, Lagos & Syrou 2021.

Βιβλιογραφία

- Crawford M. 1975, «Finance, Coinage, and Money from the Severans to Constantine», *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt* 2, 2, Berlin, 560-593.
- Κορδώσης Μ. 1997, «Αρχαία και Πρωτοβυζαντινή Τενέα», Δωδώνη, Επιστημονική Επετηρίδα του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων 26:1, 465-579.
- Korka E. & Lagos C. 2018, «New Evidence for the Coinage of Tenea», *Numismatica e Antichita Classiche: Quaderni Ticinesi* 47, 199-211.
- Κόρκα Ε. κ.ά. 2019, «Τενέα, Η ανασκαφή φέρνει στο φως την αρχαία πόλη», *Θέματα Αρχαιολογίας* 3.1, 6-21.
- Korka E. & Evaggelogliou P. 2019, «A Cemetery Excavation Uncovers Tenea's Past», (H. Frielinghaus, J. Stroszeck, and P. Valavanis), *Griechische Nekropolen Neue Forschungen und Funde. Beträge zur archäologie Griechelands* 5, Möhnesee, 101-113.
- Korka E. & Lagos C. 2019, «Numismatic grave finds of the Tenea Chiliomodi Excavation Project 2013-2017», *Journal of Archaeological Numismatics* 9, 49-69.
- Korka E, Lagos C. & Syrou M. 2021, «An Early Byzantine Gold Hoard from Tenea, Corinthia», (ed.) Meadows, A. & Wartenberg, U., *Presbeus: Studies in Ancient Coinage Presented to Richard Ashton*, American Numismatic Society, Νέα Υόρκη, 501 - 511.
- Korka E., Lagos C. & Syrou M. 2-22, «Tenea (Corinthia) hoards excavated by the 'Tenea Project Team' between 2013 and 2021», *Numismatic Chronicle* 182, 343-347.
- Korka E., Lagos C. & Syrou M. 2023, «Tenea 2022b: a hoard of antoniniani», *Numismatic Chronicle* 183, 398-403 (Πίνακας 46).
- Ravel O. E. 1936, «Corinthian Hoard from Chiliomodi», *Transactions of the International Numismatic Congress*, London, 98-108.
- Warren J.A.W. 2007, *The Bronze Coinage of the Achaian Koinon: The Currency of a Federal Ideal*, Royal Numismatic Society Special Publication 42, Λονδίνο.
- Wiseman J. 1979, «Corinth and Rome I, 228 BC-AD 267», *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt* 2.71, 438-548.
- «Αποτελέσματα της Συστηματικής Αρχαιολογικής Έρευνας Αρχαίας Τενέας στο Χίλιμοδι Κορινθίας 2024. ΥΠΠΟ ΔΕΛΤΙΟ ΤΥΠΟΥ 2025».
- «Αποτελέσματα της Συστηματικής Αρχαιολογικής Έρευνας Αρχαίας Τενέας στο Χίλιμοδι Κορινθίας 2023. ΥΠΠΟ ΔΕΛΤΙΟ ΤΥΠΟΥ 2024».

Προέλευση εικονογράφησης

1.-12. Tenea Project (copyright).

ABSTRACT

Numismatic evidence within the framework of the systematic archaeological research of Ancient Tenea (2013-2024)

Korka Elena
*Honorary General Director
of Antiquities and Cultural
Heritage of the Ministry
of Culture, Greece*

Evaggeloglou Paraskevi
*Archaeologist Ephorate
of Antiquities of Corinth*

Lagos Constantinos
Numismatist

Syrrou Maria
Numismatist

Themes in Archaeology 2025, 9(1-2): 106-117

Since 2013 a team under Dr Elena Korka has undertaken systematic archaeological investigation uncovering remains of the lost city of Tenea in Corinthia. Among the various finds made until 2024 are nearly 3800 coins, including 30 hoards. These date between the mid-6th century BC and the late 6th century AD. The numismatic finds include many gold and silver coins showing that the city was wealthy throughout most of antiquity. In particular, the excavation has unearthed a hoard of silver staters and drachms of the Archaic and Classical periods which includes some of the rarest coins of ancient Greece. Another important hoard dates to the late 6th century AD and includes rare gold solidi. The numismatic finds at Tenea throw light on many aspects of the city's history, society and economy that are mostly unrecorded in literary sources. They provide us evidence of commercial links with other Greek cities but also for the presence of foreign troops at Tenea during the late Classical and Hellenistic periods. Literary sources seem to point to Tenea being abandoned in the late 6th century AD. This has been confirmed by the archaeological record since the last coins found in the excavation of the city date to 577/8 AD.

Key words: Tenea, hoard, stater, drachm, solidus, Archaic, Classical